

5. Az ifjúsági egyesületek, valamint a nép minden művelésére és gazdasági nevelésére vonatkozó törekvések a legmesszebbmenő állami támogatással látandók el.

6. Az alapszabály-tervezetek és programmok az alakuló egyesületek különböző típusai számára külön dolgozandók ki, s ilyen, a 2. tételben elsorolt követelményeknek megfelelő egyesületek alakítására ill. előkészítésére az intézkedés még a legrövidebb idő alatt tétessék meg.¹

(Kolozska.)

IMRE LAJOS.

NÉHÁNY ADAT A REÁLISKOLÁRÓL.

A következő soroknak egyedüli célja, hogy két, a reáliskolák fejlődésképeségét, értékét kétségbevonó s eléggé elterjedt vélemény jogosultságát komoly adatok alapján megvizsgálja. Mert hiszen azt, amit ellenmondás nélkül sokszor hallunk, pusztán már emiatt is hajlandók leszünk elhinni s idők multával megcáfolhatatlan igazságnak tartani.

1. A reáliskola főlöleges a gimnázium mellett, hallani sokszor. Vajjon helyes-e ez az állítás, azt ama 10 évre visszamenő adatok alapján fogjuk kutatni, amelyeket a közoktatásügyünkre vonatkozó évi miniszteri jelentésekből állítottam össze.

a) A műegyetemen egyre szaporodik a volt gimnázisták száma; minek tehát akkor a par excellence technikai tudományokra előkészítő reáliskola, főleg mikor ennek érettségizett tanulóit meg mindjobban igyekeznek a tudományegyetemre, illetőleg a jogakadémiákra?

Meg kell jegyeznem elsősorban, hogy a kérdésnek ilyen fel-

¹ E dolgozat befejezése után jutott kezemhez dr. Juba Adolf felolvasása «Az ifj. egyesületek kérdéséhez» (M. Päd. 5. sz.). Bár e rövid felolvasás a kérdés minden ízét, és főleg gyökerét megtárgyaló tervezetnek nem tekinthető, aminthogy ilyen röviden nem is lehet végezni a dologgal, nagyjából egyetértek fejtegetéseivel, csak két főbb pontban nem. 1. Juba szerint is új egyesületek létesítendők (melyeknek pontos tervrajzát és célját azonban a sok fölemlített mellékcéltől nem láthatni), én új egyesületek kötelező alakítását károsnak látom s azt tartom, hogy e tekintetben minden a vezető ügyességére és arravalóságára bízandó, mert minden attól függ. 2. Ugyancsak ő az «ifj. házat» az ifj. egyesület alakításának föltételéül említi (3. tétel); véleményem szerint egyáltalában nem, vagy lényegtelenül kevéssé függ az ettől. Terve különben egyértelmű a már egyszer megindult «kultur-ház», vagy «nép-ház» eszméjének elejtésével, amit szintén nem tartok szerencsés gondolatnak.

állítására nem helyes. A középiskolát mindig többre kell tartani, mint a szakiskolát s úgy is kell berendezni, hogy több lehessen. Nemcsak azért van szükség reáliskolákra, hogy elegendő számú technikusunk legyen, hanem különösen azért, hogy legyen oly intézményünk is, mely az élő irodalmakban-tudományokban rejlő szellemi értékek felhasználásával nevelhesse a fiatalságot, ez irányban legalább is hatékonyabban nevelhesse, mint azt a gimnázium tudja tenni. Hogy az ország értelmiségének műveltsége ne legyen egyoldalú, hanem ama rész mellett, melynél a felfogás, gondolkodás, műveltség kiépítésére való készség az ú. n. klasszikus irodalomra támaszkodó gimnázialis oktatásban nyerte megalapozását, ott legyen az a másik csoport is, mely irodalmi ismereteit a ma is fejlődő művelt népek szellemi termékeinek tanulmányozásából merítette, melynek már az iskola határozottabb, alaposabb természettudományi ismereteket tudott adni, mely a szépet, nemest, erkölcsöst, eszménit a hozzánk közelebb fakadó forrásokból izlelte meg. Ebből a szempontból tehát teljesen közömbös, hogy milyen érettségivel milyen pályára mennek a középiskolát végzett tanulók.

Lássuk azonban az adatokat is. Mivel a tanulók pályaválasztásának bejelentései nem kétségtelen érvényűek, összeállításunk csak hozzávetőleges felvilágosítást ad. Azonban, ha a számokat nem tekinthetjük is teljesen pontosaknak, azoknak összehasonlításából mégis kaphatunk választ a fenti állításra.

<i>Gimnáziumi érettségivel</i>					
	1903/4	1904/5	1905/6	1906/7	1907/8
Műegyetemre ment	7%	7%	8%	8%	9%
Technikai főiskolára ment	15%	15%	17%	17%	18%
<i>Reáliskolai érettségivel</i>					
Tud. egyetemre és jogakadémiákra ment	25%	22%	22%	23%	20%
Műegyetemre ment	30%	30%	25%	24%	32%
Technikai főiskolára ment	38%	41%	35%	33%	42%
<i>Gimnáziumi érettségivel</i>					
	1908/9	1909/10	1910/11	1911/12	1912/13
Műegyetemre ment	9%	10%	10%	12%	13%
Technikai főiskolára ment	17%	17%	17%	18%	19%
<i>Reáliskolai érettségivel</i>					
Tud. egyetemre és jogakadémiákra ment	19%	16%	17%	15%	18%
Műegyetemre ment	29%	29%	31%	34%	43%
Technikai főiskolára ment	32%	36%	38%	44%	39%

A gimnáziumból műegyetemre, ill. technikai főiskolákra menő hallgatók száma tehát *lassú*, állandó növekedésben van; emellett, akár az első és utolsó évet, akár csak a legutóbbi 5 esztendő tekintjük, *jelentékeny* emelkedést mutat a reáliskolai érettségivel technikai pályákra menők száma, míg azoké, kik a tudományegyetemre mennek, *fogy*. Bármiféle következtetést is akarunk ebből vonni, azt az

egyét semmi esetre sem lehet, hogy a reáliskola már nem teljesíti eléggé a technikus pályákra előkészítő hivatását.

Összevetésül közlöm a következő táblázatot, mely a gimnáziumi érettségivel a tud. egyetemre, illetőleg a jogakadémiákra menő hallgatókról szól; a százalékszámok:

1903/4	1904/5	1905/6	1906/7	1907/8	1908/9	1909/10	1910/11	1911/12	1912/13
61%	60%	59%	57%	54%	55%	56%	55%	54%	56%

b) Ismétlem, hogy a pályaválasztásra vonatkozó adatok természetesen nem abszolút értékek; az általános tájékoztatásra azonban mindenesetre alkalmasak. A következő táblázatok értékességében azonban, amelyek u. i. a vizsgálatot tett középiskolai tanulókról beszélnek, már nem lehet kételkedni. A *reáliskolások létszámában* az utolsó években oly állandó jellegű *emelkedés* mutatkozik, amely megcáfolhatja azt a felfogást, mintha ez az intézmény csak a megszüntetésre lenne érdemes. Vizsgálatot tett:

1904/5-ben	53,070,	1912/3-ban	63,592	<i>gimn. tanuló</i> ;	<i>gyarapodás</i> : 19 (83%)
„	9,419,	„	11,629	<i>reálisk. tan.</i> ;	„ 23 (46%)

És ez a gyarapodás 1913/4-re is kiterjedt, amennyiben ez évben 12,000-en felül emelkedett a létszám (a következő háborús évek viszonyai nem alkalmasak az összehasonlításra). E növekedés jelentőségét nem rontja le az, hogy a szaporodás nagyobb része az alsó osztályokra jut. Ellenkezőleg, itt megvan az útmutatás, hogy csak a *pályaválasztás korlátoltsága az oka* annak, ha aránylag kevés a reáliskolai tanulók száma.

c) Vegyük azt a körülményt is tekintetbe, hogy új középiskolák felállításakor alig kerül a sor egy-egy reáliskolára; mintha csak az lenne a természetes, hogy az igazi középiskolai igényeket egyedül a gimnázium láthatja el. Míg 1903/4-től 1912/3-ig az áll. gimnáziumok száma 37-ről 51-re, a kir. kath.-oké 14-ről 16-ra nőtt, az áll. reáliskoláké csak 25-ről 26-ra szaporodott. Erre persze készen van az ellenvetés: *minek új reáliskolákat felállítani, mikor most is annyi köztük a néptelen?*

Megjegyzem, hogy általában csak a *néptelen reáliskolákról* szokás hallani, mintha *néptelen gimnáziumaink* nem is lennének. Pedig 1912/3-ban pl. a teljes gimn.-ok 13%-ában volt a vizsgálatot tett tanulólétszám 250-en alul s 4%-ában 200-on alul; továbbá 11 oly gimnáziumunk volt, melyben az 1903/4—1912/3. években a vizsgálatot tett tanulók *állandóan* kevesebben voltak 250-nél.

Szóljunk azonban csak a reáliskolákról. A 250-es létszámot véve kiindulópontul, az említett 10 évben ennél *állandóan* néptele-

nebbek voltak: a brassói, kecskeméti, lőcsei, székelyudvarhelyi áll. főreáliskolák; ebbe a kategóriába tartozik 1904/5—1911/2-ben a debreceni s az utolsó néhány évben a körmöczbányai áll. s az esztergomi közs. főreáliskola. A szám tehát aránylag nagy. Az 1912/3. évben a teljes középiskolák tanulólétszáma (a magániskolák, leánygimnáziumok, izr. rabbiképző gimn. nélkül) 250-en alul volt a gimnáziumok 13, a reáliskolák 22%-ában.

Véleményem szerint azonban ebből még mindig nem lehet a reáliskolai intézmény csődjét kiolvasni. Mert a középiskolák felvirágzásához megfelelő külső körülmények is kellene a reáliskolákban az is okozza a kis létszámot, hogy részben *oly városokban vannak felállítva, melyekben a nagyobb látogatottságra egyáltalában nem is lehet számítani.* Nem lehet, mert vagy nem tud több középiskolai tanulót adni az illető környék (Lőcsén pl. a gimnázium is állandóan kiszépecsüg), vagy pedig a már meglévő gimnáziumok elegendők a középiskolai ifjúság befogadására. Hiszen, mint említettük, az egyenlőtlen jogosítás miatt nagyon természetes, hogy a szülők nagy része kevésbé fogja fiait a hivatalosan is háttérbe szorított reáliskolába küldeni. (Brassónak 5 gimnáziuma van, Kecskemétnek 2, Debreczennek, Székelyudvarhelynek is 2—2.) Amint azt a tapasztalat is mutatja, különösen a felekezeti és többé-kevésbé évszázados multakkal bíró gimnáziumok azok, melyek — érthető okoknál fogva — erősen magukhoz vonják az ifjúságot.

Úgy vélem tehát, hogy a *reáliskolák néptelenségét, az egyenlőtlen jogosítás mellett, a helyi viszonyok is okozzák.* E felfogás mellett szól az is, hogy míg vannak helyek, melyekben az *egyetlen gimnázium* sem tud 250 tanulónál többet kibocsátani egy évben falai közül (1912/3-ban 14 ily gimnázium volt); addig ott, ahol a *reáliskola az egyetlen középiskola*, ez intézet tanulólétszáma állandóan normális. (Déva, Versecz, Zsolna; Körmöczbányán csak az utolsó 3 évben szállt le 250 alá a népesség.)

Még egy érvet kapunk ez irányban, ha a *rendesnél népesebb középiskolákat* vesszük számításba. Csak a teljes iskolákat tekintve (magániskola, leánygimnázium, rabbiképző-gimnázium nélkül), a vizsgálatot tett tanulók száma 401—500 közt volt:

1903/4-ben a gimnáziumok	19%-ában,	a reáliskolák	20%-ában
1912/3-ban	17%-ában,	“	22%-ában
500-on felül volt:			
1903/4-ben a gimnáziumok	14%-ában,	a reáliskolák	16%-ában
1912/3-ban	20%-ában,	“	26%-ában.

Vannak tehát nagyon népes reáliskolák is és épp ezeknek némelyike olyan, hogy több a tanulója, mint a város gimnáziumának.

És e népes reáliskolák mind oly városokban vannak, melyeknek még gimnáziumaik is vannak. Tehát az egyes intézetek néptelenségét valójában a hely rovására lehet részben írni. Ebből pedig természetesen annak kell következnie, hogy — amint azt legújabbán hivatalos részről tervezik — a helyet kell jobban megválasztani s akkor a reáliskolák majd mind nagyobb látogatottságúak lesznek. Az a tény pedig, hogy egyes helyeken már ma is látogatottabb a reáliskola, mint a gimnázium, mutatja, minő további eredménnyel járna a jelenlegi szűkkörű jogosítás megváltoztatása. Természetesen, az új elhelyezések kérdése nagyon nehéz probléma, különösen amíg a reáliskolák mai helyzetén nem történik változtatás. Magában véve az, hogy valamely város gimnáziumai túlnépesek, még nem biztosíték arra, hogy reáliskolája elevenen fejlődni fog. Debreczenben pl. mind a két gimnázium nagyon népes s a reáliskola mégis a kevéssé látogatottak közé tartozik. Viszont Pozsony, Sopron, Temesvár reáliskolái igen szépen látogatottak a város 2—2 gimnáziuma mellett. A néptelenebb esztergomi reáliskola testvérintézete sem túllátogatott; a népesebb szombathelyi gimnázium mellett pedig a város új reáliskolája nagyon élénken fejlődik.

2. *A gimnázista jobban megállja helyét a főiskolában, ami természetesen csak az ókori nyelvek s irodalmak tanulásának javára írható.*

Tegyük fel, hogy ez irányban tényleg komoly és kiterjedt statisztikák állanak rendelkezésünkre; következik-e ebből a gimnáziumnak a szellemi erőket, a munkabírást jobban fejlesztő hatása, ami föltétlenül egyik erős bizonyítéka lenne annak, hogy a gimnázium a reáliskolával szemben az értékesebb intézmény? Következnék, de csak akkor, ha a kétféle iskola egyenlően szabadon, egyforma külső körülmények között végezné munkáját. Azonban ma ez nem így van. A reáliskolát a fiaik számára életpályákról gondoskodó szülők előtt háttérbe szorítja e gyakorlati szempontból a kisebb körű jogosítás és nem lehet csodálni, ha ilyen viszonyok között még mindig el van terjedve az a társadalmi felfogás, mely a reáliskolát jóformán csak egyes szakiskolák előképzőjének tartja. Természetes, hogy általában a fiúknak nemcsak a többsége, hanem a *tehetségesebbje* is inkább a gimnáziumokat keresi fel. Ha tehát az érettségizett kétféle fiatalság értékes tudása között bebizonyíthatólag lenne is nagy különbség, ezek miatt ebből még mindig nem szabad a gimnáziumi tanulmányok *különösebben* képző erejére nézve érvet faragni. Sőt a dolgot megfordíthatnók: éppen a reálirányú tanítás nagy értékét mutatja, hogy az intézménynek a mostoha külső körülmények ellenére is, megmaradt a fejlődőképessége s oly növendékeket is tud nevelni, akik a sokak

által szintén lényegben magasabb fokra helyezett s tulajdonképen csak a gimnázisták számára méltónak tartott tudományegyetemen is megállják helyöket s ott nem egy kiválik közülök.

A budapesti Barcsay-utcai áll. főgimnázium azonban statisztikát készített a tudomány- és műegyetemen kitüntetéssel végzett növendékeiről (*Nagy J.*: Humanisztikus fizikatanítás. Bpest, 1916, Stephaneum, 13 l.). Ebből azt látjuk, hogy: «23 kitünő tanuló közül 22 görögöt tanult s csak egy volt görögpótló. Azok pedig, akik a műegyetemen 1—1 szigorlatot kitüntetéssel tettek le s azok is, akik kitünő oklevelet kaptak, mind görögöt tanultak». Ime, a gimnázisták közül is a görögöt tanulók válnak ki, ami csak eléggé döntő bizonyította a klasszikus tanulmányok különösen fejlesztő hatásának?

Ennél a következtetésnél azonban elbukik egy tény; az u. i., hogy *görögöt tanuló diákok a gimnáziumok jobb növendékei közül kerülnek ki.* Hogy pedig ez «tény» s nem pusztá «állítás», bátorodom én is statisztikai adatokkal megvilágítani, melyeket az iskolai értesítők adatai alapján állítottam össze. Ime egy kis táblázat:

	12 budapesti gimnáziumban	38 vidéki	Együttvéve 50 gimn.-ban
Görögöt tanult...	1121	1458	2579
Ezekből legalább által. jó előmenetelű	483=43%	586=40%	1069=41%
Görögpótlót tanult	1754	2053	3807
Ezekből legalább által. jó előmenetelű	329=19%	577=18%	706=19%

Persze azt is lehet mondani, hogy épp a görög nyelv tanulása tette a diákokat jobb növendékekké, ez fejlesztette intenzívebben szellemi erőiket, azért több közöttük a jeles-jó tanuló, mert görögöt tanultak. Ez állítással a következő összeállítást helyezem szembe:

Megállapítottam, hogy az 1914/5. iskolaévben a IV. osztályt végezettek közül — tanulmányi eredményeik szerint csoportosítva — hányan tanultak a következő 1915/6. évben görögöt és hányan görögpótlót. Az összeállítás 25 gimnáziumnak 986 tanulójára vonatkozik. Eszerint:

A IV. osztályt	Görögöt tanult	Görögpótlót tanult
jelesen végzett 90 tanuló közül	69=77%	21=23%
jól végzett 171 tanuló közül	104=61%	67=29%
elégségesen végzett 727 tanuló közül	213=29%	514=71%

Ami a görög és görögpótló tárgyra áll, vonatkoztatható egész általánosságban a gimnáziumra és reáliskolára. Ezt minden tanár tapasztalhatta, aki mindkét fajta középiskolánál tanított s különösen oly reáliskolánál, melynek városában gimnázium is volt.

Ha tehát igaz is, hogy a főiskolákon a gimnázista több tehetőséget mutat fel, akkor is *ennek oka a reáliskolák hivatalos lefoko-*

zása, ami miatt a tehetségeket már eleve lefoglalja magának a gimnázium.

Úgy gondolom, hogy a cikkemben felhozott közkeletű állításokat sikerült adataim segítségével helyesen megvilágítani, ezáltal egy szersmind azok jelentőségét a kellő értékre leszállítani. Az előadottakkal csak azt akartam megmutatni, hogyha a reáliskolák életében vannak bizonyos bajok, azoknak gyökere nem az intézmény lényegében, hanem oly külső körülményekben van, amelyek megszüntethetők s amelyeknek eltávolításával mindenesetre oktatásügyünk életképes, fejlődő szerveinek egyike indulhatna igazán akadálytalan, hatalmas haladásnak.

(Kecskemét.)

PÉCH ALADÁR.
